

Agaatvlinder op pijpenstrootje.

Jan Albers

Moederkoren bezorgt nachtvlinders feestdis

Tekst:
Wim Veraghtert
Natuurpunt Educatie
(Vlaanderen)

Een frisse septemberavond in een Antwerps heidegebied. Het zag er aanvankelijk naar uit dat een nachtvlinderexcursie van Natuurpunt op weinig zou uitdraaien. Het koelde flink af en noch de opgestelde lampen, noch de ingesmeerde bomen lokten hoge aantallen vlinders. Toch werden, met de zaklamp(!) alsnog tientallen vlinders gevonden, foeragerend op pijpenstrootje. Wat voor lekkers vonden die beestjes daar?

In het kader van een cursus 'Kennis maken met nachtvlinders' trok een meute enthousiaste liefhebbers van Natuurpunt op 14 september eropuit in de Turnhoutse Hoogmoerheide. Met slechts een enkele piramidevlinder (*Amphipira pyramidea*) op smeer en een handvol gewone soorten in de vlindervallen leek het niet meteen een succesvolle avond te worden. Tot, toevallig, een foeragerende witte-l-uil (*Mythimna l-album*) op een halm pijpenstrootje werd opgemerkt door een deelnemer met zaklamp. En iets verder nog een, en dan nog een. Uiteindelijk werd de avond afgeklonk op minstens dertig witte-l-uil, evenveel agaatvlinders (*Phlogophora meticulosa*) en verder kleinere aantallen zwarte-c-uil (*Xestia c-nigrum*), witstipgrasuil (*Mythimna albipuncta*) en grote worteluil (*Agrotis ipsilon*), alle druk in de weer op het pijpenstrootje. Ook een enkel muisbeertje (*Pelosia muscerda*), een lieveling (*Timandra comae*), een bruine snuituil (*Hypena probos-*

cidalis) en een zuidelijke stofuil (*Hoplodrina ambigua*) bevonden zich onder de foeragerende vlinders. Aangezien van grassen zoals pijpenstrootje moeilijk gezegd kan worden dat het interessante nectarplanten zijn, ligt het voor de hand dat de vlinders iets anders zochten op de grashalmen. In tijden waarin nectar schaarser wordt, willen nachtvlinders nogal eens overschakelen op alternatieve suikerhoudende voedselbronnen (bijvoorbeeld rottend fruit). Op pijpenstrootje vinden ze die suikers ook. Niet omdat ze door de plant van nature worden aangemaakt, maar omdat ze afgescheiden worden ten gevolge van een schimmelaantasting.

Moederkoren en pijpenstrootje

Net als een aantal andere grassen kan pijpenstrootje aangetast worden door moederkoren, een zakjeszwam waarvan de banaanvormige sclerotia (harde organen die als voedselreserve fungeren) met wat spoorwerk terug te vinden zijn in de bloeiwijze van het gras. Volgens sommige auteurs komen verschillende soorten moederkoren bij ons voor: naast het echt moederkoren (*Claviceps purpurea*) wordt bijvoorbeeld het pijpenstrootjesmoederkoren (*C. microcephala*) onderscheiden. Moederkoren is een zwam met een complexe leefwijze: de zwarte 'banaantjes' die op het gras gevormd worden, vallen af en daaruit groeien in het voorjaar paarsachtige, minuscule paddenstoeltjes die sporen produceren. Maar deze parasiet kan zich ook op een ongeslachtelijke wijze voortplanten. De

schimmel zorgt dan voor een zacht, wit weefsel op de bloeiwijze, dat een suikerrijke honingdauwachtige substantie voortbrengt. Die honingdauw zit vol conidiën (ongeslachtelijke sporen), die niet door de wind, maar door foeragerende insecten verspreid worden. Dat ongeslachtelijke stadium van moederkoren heeft zelfs een aparte naam gekregen: *Sphacelia segetum*.

Het ziet ernaar uit dat nachtvlinders in de verspreiding van die conidiën een cruciale rol spelen. Het verschijnsel dat met name uiltjes op grashalmen foerageren, is al vaker gemeld. Zo worden al eind juli soms honderden stompvleugelgrasuilen (*Mythimna impura*) foeragerend op grashalmen waargenomen. Ook gewone gouduilen (*Xanthia icteritia*), die nu aan hun vliegperiode beginnen, doen dit wel. Zelf zagen we ooit tientallen wilgengouduilen (*Jodia croceago*) foeragerend op rietpluimen. Het is duidelijk dat spanners of nachtvlinders uit andere families amper op deze voedselbron afkomen. Zelfs bij de uiltjes stellen we vast dat sommige soorten of genera zeer goed vertegenwoordigd zijn, bijvoorbeeld de grasuilen van het genus *Mythimna*.

Op zoek

Op niet te frisse avonden kan het dus de moeite lonen om, vooral in het najaar, met de zaklamp een moerasgebied, heideterrein of ongemaaid grasland in te trek-

Pijpenstrootje.

ken, op zoek naar foeragerende vlinders. Zo kan je met wat geluk veel meer vlinders te zien krijgen dan met de klassieke lokmethodes als licht of smeer. Van de in Vlaanderen vrij zeldzame witte-l-uil werden in 2011 nooit meer dan twee exemplaren gemeld. Ook op de bewuste dag zagen we er maar één op licht, en nog één op smeer, naast de dertig exemplaren op pijpenstrootje.

Advertentie

groenevakantiegids.nl

Méer dan 1300 groene kampeer- en logeeradresses in 26 Europese landen online

Frankrijk

330 adressen voor een romantische vakantie op het platteland van 'La douce France'. Ruime keuze uit gîtes, chambres d'hôtes en kampeerterrains bij natuurgebieden, beschermde cultuurlandschappen en biologische boerderijen. 404 pagina's, € 15,95

Nederland, België & Luxemburg

Voor een gastvrij onthaal op een van de 250 duurzame vakantieadressen in de 'Lage Landen': van biologische boerderij, milieuvriendelijk kampeerterrin tot bed & breakfast. Geniet van natuur, rust en ruimte! 360 pagina's, € 15,95

Italië

Van de zuidelijke hellingen van het ijzige Alpenmassief tot aan de lieflijke stranden van Sicilië: keuze uit 175 rustieke vakantieadressen op het platteland van 'La bella Italia'. Geniet van het charmante Italiaanse landschap. 256 pagina's, € 15,95

U kunt deze en andere gidsen bestellen bij Groene Vakantiegids:
www.groenevakantiegids.nl • 020 668 10 30 • klantenservice@ceeat.nl
 Groene Vakantiegids is ook verkrijgbaar bij uw lokale ANWB-vestiging en (reis-) boekhandel

Zout

Een vlinder strijkt neer op het zout van mijn huid.
 Hij zuigt het er met zijn roltong uit.

Zelf kan een vlinder niet zweten al is het buiten nog zo heet.
 Maar hij volgt iedereen die zweet.

De vlinder blijft in leven dankzij nectar en mineralen – en zonnestralen.

Zelf is de vlinder geen zon, maar hij volgt iedereen die schijnt.

© Vlinderwerk
 Sander Grootendorst & Eke Mannink

